

اعجاز تشریحی قرآن کریم از دیدگاه اهل بیت علیهم السلام

فرومن حیدرنژاد*

تاریخ دریافت: ۹۶/۶/۵

موسی عبدالهی نسب**

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۰/۸

چکیده

مبحث اعجاز قرآن با وجود پیشینه کهن در مباحث علوم قرآن، هنوز تازگی و شادابی خود را حفظ کرده است و کرانه‌های شناختی آن در مقایسه با ناشناخته‌های آن چندان عظیم نمی‌نماید. در یک تقسیم‌بندی کلی وجوه اعجاز قرآن به دو دسته تقسیم می‌شوند: الف) وجوه بیانی اعجاز قرآن، ب) وجوه معنایی اعجاز قرآن؛ منظور از وجوه بیانی اعجاز قرآن این است که بیش‌تر به جنبه‌های لفظی و عبارات بکاررفته و ظرافت‌ها و نکات بلاغی نظر داشته است و منظور از وجوه معنایی قرآن، جوهری است که بیش‌تر به محتوا و معنای قرآن پرداخته است و از جمله وجوه اعجاز معنایی قرآن عبارت است از ۱. عدم احصاء مطالب قرآن با شرح و تفسیر ۲. عدم اختلاف و تناقض در قرآن ۳. علم و معرفت ۴. هدایت‌گری ۵. خبرهای غیبی ۶. اعجاز تشریحی؛ اعجاز قرآن از جهت تشریح و قانون‌گذاری یعنی اشمال بر قوانین جامع و متعادل؛ در این نوشتار این جنبه از اعجاز قرآن از دیدگاه اهل بیت علیهم السلام به اثبات رسیده است. به این صورت که ابتدا وجه اعجاز بودن تشریحات قرآن بیان شده است، سپس آیات قرآن کریم، روایات اهل بیت علیهم السلام و تأثیر اعجاز تشریحی قرآن بر عرب به عنوان دلائل اعجاز تشریحی قرآن آورده شده است.

کلیدواژگان: اعجاز بیانی، اعجاز معنایی، هدایت‌گری، خبرهای غیبی، بلاغت.

* عضو هیأت علمی دانشگاه پیام نور واحد دلفان لرستان، گروه الهیات، کارشناسی ارشد تفسیر قرآن.

frooman114@yahoo.com

** مدرس دانشگاه پیام نور واحد دلفان لرستان، گروه الهیات، دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.

saifi.mosa@yahoo.com

نویسنده مسئول: فرومن حیدرنژاد

مقدمه

قرآن کریم ثقل اکبر و یادگار گرانمایه پیامبر اعظم(ص) عظیم‌ترین سرمایه امت اسلامی و متقن‌ترین سند حقانیت شریعت مقدس اسلام است. کتابی که با نزول آن، راه صعود آدمی به کمال انسانش هموار و چراغی فروزان برای هدایت بشر تا همیشه تاریخ روشن گردید. معجزه جاوید خاتم پیامبران، در طول تاریخ جلوه‌ها، کمالات و فوق بشری بودنش را اثبات کرده است. مبحث اعجاز قرآن با وجود پیشینه کهن در مباحث علوم قرآن، هنوز تازگی و شادابی خود را حفظ کرده است و کرانه‌های شناختی آن در مقایسه با ناشناخته‌های آن چندان عظیم نمی‌نماید. در عصر حاضر تلاش در جهت جمع‌آوری سخنان اهل بیت علیهم السلام درباره قرآن وجود داشته است؛ اما به نظر می‌رسد جای مباحث اعجاز تا حدودی خالی مانده باشد. مطالعه روایات معصومین در خصوص ویژگی‌های قرآن و فهم درست و بنیادین این ویژگی‌ها، آدمی را با برخی از اسرار این کتاب از زبان اهل آن آشنا می‌سازد. هدف از این پژوهش، تقویت مبانی اعتقادی و ایمانی مسلمانان در شناخت اساسی‌ترین سند و متن دینی اسلام و اثبات الهی بودن قرآن از راه اثبات اعجاز این کتاب آسمانی با استناد به احادیث اهل بیت(ع) است.

اهمیت و ضرورت بحث

روزگاری مسلمانان با تکیه بر دستور العمل‌های قرآن به تمدن باشکوه نایل شدند و از زمانی که از آن روی برتافتند به انحطاط مبتلا گردیدند، اینک برای روی‌آوری به آن عظمت، رجوع به قرآن و مفاهیم آن امری ضروری می‌نماید و در طی این مسیر بهره‌گیری از سخنان اهل بیت بهترین راه رسیدن به مقصد است، با استناد به حدیث نقلین میان قرآن و اهل بیت تقارنی تنگاتنگ وجود دارد؛ لذا فرموده‌های آنان در خصوص قرآن به سلامت خود قرآن است.

پیشینه تحقیق

در زمینه اعجاز قرآن از زمان نزول تا کنون کتاب‌های فراوان و ارزشمندی تألیف شده است و مطالعات در این زمینه در دوران معاصر به طور گسترده مورد توجه قرار گرفته است؛ تا آنجا که به عنوان یکی از مباحث مهم و اصلی علوم قرآن مطرح است.

اگر بخواهیم به عنوان پیشینه و هم سوی با تحقیق تألیفی را معرفی کنیم می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. کتاب «بحارالانوار» تألیف علامه مجلسی؛ ایشان پیرامون قرآن در دو جا از کتاب خود بحث کرده است؛ اول در جلد ۱۷ ابواب معجزات پیامبر، باب اول تحت عنوان «اعجاز المعجزات القرآن کریم» و دیگر در جلد ۸۹ کتاب القرآن باب ۱۵ تحت عنوان «وجوه اعجاز القرآن».

ولی آنچه مد نظر ماست یعنی کتابی مستقل در بحث اعجاز با محوریت کلام اهل بیت علیهم السلام و تحلیل دیدگاه آنان نمی‌باشد.

۲. کتاب «اعجاز قرآن از نظر اهل بیت و بیست نفر از علمای بزرگ اسلام» تألیف دکتر سیدرضا مؤدب؛ که در بخشی از این کتاب به طور مختصر، به ترتیب معصومین علیهم السلام، احادیثی در مورد قرآن از ایشان نقل کرده‌اند این کتاب نیز خیلی کم به دیدگاه اهل بیت علیهم السلام پرداخته است.

۳. کتاب «قرآن و علوم و معارف آن در نهج البلاغه» تألیف فاطمه نقیبه؛ که ایشان نیز فقط فصلی از کتاب را به مبحث اعجاز اختصاص داده و چند حدیث از امام علی (ع) بیان کرده است.

۴. پایان نامه‌ای با عنوان «پژوهشی در اعجاز تشریحی» پژوهش آقای احمد رضا مجیری، ضمن اثبات اعجاز تشریحی قرآن، به یکی از دو مورد از روایات به عنوان ادله اعجاز تشریحی استناد نموده است.

در کل باید گفت مهم‌ترین بحث این پژوهش، اعجاز تشریحی قرآن کریم با محوریت سخنان اهل بیت علیهم السلام است که در پژوهش‌های قبلی کم‌تر و یا به طور پراکنده مورد توجه قرار گرفته است و در این پژوهش به طور مستقل به آن پرداخته است.

روش تحقیق

در این تحقیق سعی شده است به دور از کاوش‌های سندی، احادیث اهل بیت علیهم السلام در مبحث اعجاز تشریحی محور قرار داده شود و به شیوه‌ای تحقیقی، اعجاز تشریحی قرآن از منظر اهل بیت علیهم السلام بررسی شود. از آنجا که موضوع حاضر مانند

دیگر پژوهش‌های علوم قرآنی از مباحث نظری است، روش بکاررفته توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات و داده‌ها از طریق پژوهش کتابخانه‌ای صورت گرفته است.

اعجاز تشریحی قرآن

در قرآن خصایصی وجود دارد که بیانگر معجزه بودن آن است و از آن به وجوه اعجاز قرآن نام می‌برند، وجوه اعجاز قرآن به دو دسته وجوه بیانی و وجوه معنایی تقسیم می‌شود.

یکی از وجوه معنایی اعجاز قرآن، اعجاز قرآن از جهت تشریح و قانون‌گذاری است، یعنی اشمال آن بر قوانین جامع و متعادل.

«تشریح» در لغت از «شرع» به معنای رفتن در راهی است که واضح و ایمن از انحراف باشد (راغب اصفهانی، ۱۳۷۳: ۱۲۵).

شریعت به معنای طریقه‌ای است که از ناحیه خدای تعالی و به منظور سلوک مردم به سوی او تهیه و تنظیم شده است (طباطبایی، ۱۳۶۲: ۵۷۲).

منظر از اعجاز تشریحی عبارت از «فوق العادگی مجموعه دستور العمل‌های قرآن کریم که در زمینه فردی و اجتماعی زندگی بشر را نشانه‌ای برای الهی بودن قرآن کریم دانسته‌اند که نه قابل نقض می‌باشد و نه صدور آن از جانب فردی امی و تعلیم ندیده امکان پذیر است» (دایرة المعارف قرآن کریم، ۱۳۸۱: ۵۷۸). منظور از اعجاز تشریحی عبارت از «فوق العادگی مجموعه دستور العمل‌های قرآن کریم که در زمینه فردی و اجتماعی زندگی بشر را نشانه‌ای برای الهی بودن قرآن کریم دانسته‌اند که نه قابل نقض می‌باشد و نه صدور آن از جانب فردی امی و تعلیم ندیده امکان پذیر است» (پیشین: ۵۷۷).

انسان همواره پرسش‌هایی درباره هستی و راز آفرینش با خود داشته و تلاش‌های فراوانی در پاسخ به این پرسش‌ها نموده است ولی تا کنون به پاسخ‌های قانع کننده‌ای در این مورد نرسیده است چون علم او محدود است.

از طرفی قرآن پاسخ تمامی این مسائل را به گونه‌ای کامل و تمام داده است، در واقع قرآن چیزی را به انسان عرضه داشته است که خود جوپای آن بوده و نتوانسته به خوبی

و روشنی به آن راه یابد این خود دلیل اعجاز قرآن است. معارف و احکام عرضه شده توسط قرآن در جایگاه بلندی قرار دارد و از هرگونه آلودگی و وهم پاک و از خرافات به دور است.

آیت الله معرفت درباره مبانی تشریحات وحیانی، احکام و قوانین حاکم بر نظام حیات اجتماعی دو امتیازی که در دیگر تشریحات بشری وجود ندارد بیان کرده است (معرفت، ۱۳۸۳ ش: ۴۳۳):

اول: دور بودن از هرگونه گرایش‌های منحرف که در وضع قوانین تأثیرگذار است.
دوم: رعایت سه بعد در حیات انسان که لازمه زندگی اجتماعی وی است: بعد فردی، بعد اجتماعی و رابطه انسان با خداوند.

وجه اعجاز بودن تشریحات قرآن

برای پی بردن به معجزه بودن تشریحات قرآن اول باید بدانیم که قوانین بشری به دلائلی دارای نقایصی است:

۱. علم بشر محدود و اندک است و به تمام مصالح و مفاسد اشیاء آگاهی ندارد و آنچه برای انسان مفید است و آنچه مضر است را به خوبی نمی‌تواند تشخیص بدهد و از آینده خبر ندارد تا قانونی مطابق نیاز آینده بشر و قابل عمل در طول اعصار وضع نماید.
۲. بشر مادی قبل از اینکه انسان باشد حیوان است با غرایز متعدد حیوانی از قبیل شهوت به مال و مقام و شهوت جنسی و ... خودخواهی و استعمارگری و ... که همه این امور در قوانینی که وضع می‌کند مؤثر خواهد بود.
۳. انسان موجودی است مرکب از روح و جسم، لذا اگر بر فرض محال عقلانی عالم، بتواند قوانین مربوط به مصالح جسم انسان را وضع کند و نیازهای مادی او را تأمین نمایند ولی چون روح را نمی‌شناسند و اطلاعی از نیازها و مصالح و مضار آن ندارند نمی‌تواند قانونی وضع کند که هم سلامتی جسم را تأمین کند و هم سلامت روح را.
۴. انسان‌ها و قوانین وضع شده آن‌ها فقط می‌توانند روابط انسان را با خودش و رابطه او را با افراد هم‌نوعش آن هم به صورت ناقص تنظیم کنند، ولی رابطه انسان با خالق علام در حیطة توان و قدرت بشر نیست.

۵. بشر فقط با محسوسات و مادیات کار دارد و تمام تلاش و کوشش به تأمین نیازهای دنیوی خود و دیگران توجه دارد ولی از آخرت بی‌خبر است و نمی‌تواند در وضع قوانین سعادت دنیا و آخرت هر دو را تأمین کند و تا به حال تمام قوانینی که در عالم به وسیله افراد بشر وضع شده از این نواحی رنج می‌برد.

حال که نقایص قوانین بشری مشخص شد باید بدانیم بشریت تنها با قوانین الهی و آسمانی است که مسأله مبدأ و معاد را حل کرده است، ملاحظه قوانین متقن و استوار موجود در قرآن که بشر از آوردن آن عاجز است، نشان از فوق بشری بودن و اعجاز قرآن است.

دلایل اعجاز تشریحی قرآن

الف) آیات قرآن

آنچه از آیات قرآن ناظر بر اعجاز تشریحی قرآن می‌توان ذکر کرد همان آیاتی است که قرآن را دربردارنده و تبیان همه چیز معرفی می‌کند. چون احکام و قوانین و تشریحات فردی و اجتماعی را شامل می‌شود؛ مثلاً در آیه ۳۸ انعام فرموده است: ﴿مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ﴾: «در کتاب [قرآن] هیچ چیز را فروگذار نکرده‌ایم».

یا در آیه دیگر می‌فرماید: ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ﴾: «و این کتاب را که بیانی رسا برای هر چیزی است بر تو فرو فرستادیم» (نحل/۸۹). در قرآن هر چیزی که مردم به آن احتیاج دارند و از آن جمله احکام، اخلاق و دستور العمل‌های زندگی فردی و اجتماعی بیان شده است.

ب) روایات

روایات فراوانی بر این وجه از اعجاز قرآن تصریح دارند و به عنوان نمونه به چند مورد می‌پردازیم:

۱. حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها شگفت‌انگیزی و عظمت قرآن را چنین بیان نموده‌اند: «تُنَالُ حُجَجُ اللَّهِ الْمُنَوَّرَةُ وَعَزَائِمُهُ الْمُفَسِّرَةُ وَمَحَارِمُهُ الْمَحْدَرَةُ وَبَيِّنَاتُهُ الْجَالِيَّةُ وَبِرَاهِينُهُ الْكَافِيَّةُ وَفَضَائِلُهُ الْمُنْدُوبَةُ وَرُخَصُهُ الْمُوهُوبَةُ وَشَرَائِعُهُ الْمَكْتُوبَةُ»؛ «به وسیله قرآن به دلائل نورانی الهی و واجبات خدا و محرماتی که باید از آنها اجتناب شود و آیات

قدرت و عظمت روشن الهی و براهین آشکار و فضائل انسانی و مواردی که اذن عطا شده و مقررات واجب گردیده می‌توان رسید» (الامین، ۱۴۰۶ق: ۳۱۶).

در توضیح عبارات این قسمت از خطبه حضرت سلام الله علیها باید گفت (حسینی، ۱۳۸۳ش: ۲۹۷-۳۳۶) معنای عبارت «عَزَائِمُهُ الْمُفْسِرَةُ» این است که به وسیله قرآن می‌توان به تفسیر احکام حتمی دست یافت؛ عزیمت‌های قرآن به واجبات تفسیر شده است؛ «عزیمت» به معنای مصمم شدن به انجام کاری و جدی شدن در کار (مصطفوی، ۱۴۱۶ق: ۱۱۹). در قرآن آمده است: ﴿فَإِذَا عَزَمْتَ الْأَمْرَ﴾: «پس چون کار [جنگ استوار شود] یعنی صورت جدی به خود بگیرد» (محمد/ ۲۱).

تفسیر نیز به معنای کشف و پرده برداشتن است و روشن کردن معنی معقول (راغب اصفهانی، ۱۳۷۳ش: ۶۳۶) است. به وسیله قرآن می‌توان به عزائم و واجباتی که پرده از آن‌ها برگرفته شد رسید، کسی که می‌تواند پرده از واجبات قرآن بردارد، پیامبر صلی الله علیه واله وسلم و بعد از او اهل بیت علیهم السلام هستند طبق بیان قرآن در مورد آگاهان به بطن قرآن و راسخان در علم و حدیث ثقلین که بعد از پیامبر اهل بیت از احکام قرآن پرده برمی‌دارند.

عبارت «مَحَارِمُهُ الْمُحَدَّرَةُ» یعنی اینکه با قرآن می‌توان به کارهای حرامی که موجب عذاب و سخط الهی است دست یافت؛ در قرآن از حرام الهی به حدود تعبیر شده است «تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ». «این‌ها مرزهای خداست از آن‌ها فراتر مروید هر که از مرزهای خدا فراتر رود چنین کسانی ستمکارند» (بقره/ ۲۲۹).

عبارت «فَضَائِلُهُ الْمَنْدُوبَةُ»، در قرآن می‌توان به فضیلت‌هایی که واجب نیست ولی بر آن تأکید شده است رسید چون به اعمالی دعوت شده است و در حد وجوب نیست ولی سخت بر آن تأکید شده است؛ مثل نماز شب: ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾: «پهلوهانشان از بسترها [برای نماز شب] دور می‌شود» (سجده/ ۱۶).

یا در تأکید بر استغفار در سحرگاهان: ﴿وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ (ذاریات/ ۱۸).

عبارت «رُخْصَةُ الْمَوْهُوبَةُ»، به وسیله قرآن می‌توان به شرایع و احکام حتمی و غیر قابل نسخ رسید.

منظور از شرایع حتمی اصول معارف الهی از قبیل معرفت ربوبی معرفت انبیاء، ملائکه و معاد که تمام مکتب‌های وحی در این اصول مساوی هستند و این اصول هرگز نسخ‌بردار نیست.

﴿شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾: «برای شما از دین چیزی را مقرر کرد که نوح را بدان سفارش کرده بود و نیز آنچه را به تو وحی کردیم و آنچه ابراهیم و موسی و عیسی علیهم السلام را به آن سفارش کردیم که این دین را بر پا دارید و در آن پراکندگی و اختلاف نکنید» (شوری/۱۳).

آنچه از کل عبارات فوق دریافت می‌شود، جامعیت احکام و تشریحات قرآن از دیدگاه آن حضرت است، چون ایشان قرآن را وسیله‌ای برای رسیدن به تمام حجت‌ها، حلال و حرام‌ها و قوانین مقرر شده الهی بیان می‌کند.

۲. نیز در گفتار امامان یکی از بخش‌های اصلی کتاب خدا را احکام و قوانین و بیان حلال و حرام ذکر کرده‌اند: *امام سجاد علیه السلام* فرمودند: «... وَفَرَقَانَا فَرَقْتَ بِهِ بَيْنَ حَلَالِكَ وَحَرَامِكَ وَقَرَأْنَا أُعْرِبْتَ بِهِ عَنْ شَرَائِعِ أَحْكَامِكَ وَكِتَابًا فَصَلْتَهُ لِعِبَادِكَ تَفْصِيلاً»: «[خدایا] به وسیله قرآن میان حلال و حرام فرق نهاده‌ای به وسیله آن شرایع احکامت را آشکار کرده‌ای و کتاب [قرآن] را برای بندگانت به طور کامل شرح و توضیح داده‌ای» (صحیفه سجادیه، ۱۳۷۵: ۱۷۶).

۳. از *امام رضا علیه السلام* نقل شده است: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيَّهُ حَتَّىٰ أَكْمَلَ لَهُ الدِّينَ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ فِيهِ تَبْيَانُ كُلِّ شَيْءٍ بَيْنَ فِيهِ الْخَلَالِ وَالْحَرَامِ وَالْحُدُودَ وَالْأَحْكَامَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ كَمَلًا فَقَالَ عَزَّوَجَلَّ مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ»: «همانا خداوند عزوجل پیغمبر خویش را قبض روح نفرمود تا دین را برایش کامل گرداند و قرآن را بر او نازل فرمود که بیان هر چیز در اوست. حلال و حرام و حدود و تمام احتیاجات مردم را در قرآن بیان کرد و فرمود چیزی در این کتاب فروگذار نکردیم» (کلینی، بی تا: ۲۸۴).

این توصیف امام از قرآن جنبه تشریحی آن را نشان می‌دهد زیرا جنبه‌های دیگر قرآن ممکن است احتیاج گروه خاص را برآورده کند مثل اعجاز بیانی ولی آنچه مردم و توده‌های معمولی به آن نیاز دارند اصول عقاید، احکام و قوانین حقوقی و اجتماعی و

خانوادگی است. قرآن کریم با بیان حلال و حرام خود بهترین الگو و راهنما برای بشر در همه زمان‌ها و همه جوامع بوده است. احکام و قوانین قرآن سعادت دنیا و آخرت را تضمین می‌کند، نه دنیا را فدای آخرت و نه آخرت را فدای دنیا می‌کند و هیچ گونه افراط و تفریطی در آن راه ندارد. دلیل این امر آن است که خداوند عالم به تمام زوایای وجودی انسان است.

از مجموع روایات جامعیت و تمام و کمال بودن اسلام و بیانات قرآن روشن می‌شود و علاوه بر قوانین مربوط به زندگی فردی و اجتماعی تشریح قوانین تمام نظام جهان در آن است به طوری که امام علی علیه السلام می‌فرماید: «تَبَيَّنَا لَأَ تَهْدُمُ أَرْكَانُهُ»: «بنایی است که ستون‌های آن خراب نشود» (نهج البلاغه، ۳۷۹: ۴۱۹).

مراد از ارکان قرآن قانون‌های کلی و اوامر و نواهی و رهنمودهایی است که نظام جهان بر اساس آن پایه‌گذاری شده و این قاعده و قانون‌ها هیچ گاه از میان نخواهند رفت زیرا احکام و نظام کلی صلاحیت و شایستگی دارد که در همه زمان‌ها پابرجا و برقرار باشد.

ج) تأثیر اعجاز تشریحی قرآن بر عرب

آنچه مؤید این وجه از اعجاز قرآن است، حقیقت مسلم و تاریخی است. پیشرفت، ترقی، تعالی و افتخارات عظیمی که در پرتو قرآن نصیب عرب گردید، در اثر تعالیم عالی و قوانین محکم و استوار آن است که بر پایه عقل استوار و پیریزی شده است و تفاوت این کتاب با دیگر کتب در همین است. عربی که در آن محیط جهل و نادانی و اختلافات طبقاتی و نژادی قرار داشتند با ظهور اسلام و قرآن و با معارف الهی روشن و آگاه گردید.

نتیجه بحث

یکی از وجوه اعجاز قرآن که هر عاقلی را متحیر و مبهور می‌سازد، وضع قوانین جامعی است که عالی‌ترین و پایدارترین قواعد تنظیم امور دین و دنیا را به بشر ارائه می‌دهد و مصالح فردی و اجتماعی انسان را در نظر می‌گیرد این قوانین را پیامبر در میان قومی تشریح می‌کرد که در انحطاط و جهل و نادانی و خرافات و اختلاف نژادی و طبقاتی به سر می‌بردند. پیامبر در مکه انقلاب خود را آغاز کرد و با قوانین و معارف الهی

از راه وحی دریافت می‌کرد توانست توحید و یکتاپرستی را جایگزین بت و بت‌پرستی کند، علم و دانش را به جای جهل و نادانی قرار داد و ردائل اخلاقی را به اوصاف نیک مبدل ساخت، قبیله‌گری را به دوستی و محبت تبدیل کرد. قرآن در قانون‌گذاری روش اعتدال و میانه‌روی را در پیش گرفته و از هر گونه افراط و تفریط اجتناب نموده است. این کتاب آسمانی برای اداره امور زندگی بشر، در راستای تأمین مصالح او از ذکر نکات ضروری و هدف اصلی خلقت دریغ نکرد و قطع و یقین تشریحات همه جانبه و کامل و از هر جهت بدون کاستی بر بشر عرضه کرده است و این امر مد نظر اهل بیت علیهم السلام بوده و در بیانات خود برتری و بالاتر بودن قوانین و سازگاری محتوایی این قوانین با فطرت انسان و نیازها و خواسته‌های او می‌دانند و به طور کلی تشریحی و کامل همراه با زمان و همگام با تحولات اندیشه بشری را از جمله اعجاز قرآن شمرده‌اند. از این نقطه نظر قرآن تمامی آیاتش دستور العمل است و شیوه زندگی انسان را بیان می‌کند و بر صاحبان اندیشه است که با دقت نظر و با دیدی تازه به قرآن بنگرند و دستورالعمل‌های جامع زندگی بشری را دریافت کنند.

کتابنامه

قرآن کریم. ترجمه سید جلال الدین مجتبوی.

نهج البلاغه. ترجمه محمد دشتی.

صحیفه سجادیه. ترجمه عبدالمحمد آیتی.

کتاب فارسی

حسینی، سید عزالدین. ۱۳۸۳ش، شرح خطبه حضرت زهرا(س)، چاپ هشتم، قم: بوستان کتاب.

کلینی، محمد بن یعقوب. بی تا، اصول کافی، ترجمه سید جواد مصطفوی، تهران: کتابفروشی اسلامیة.

مجیری، احمد رضا. ۱۳۸۵ش، پژوهشی در اعجاز تشریحی قرآن (پایان نامه)، قم: اصول الدین.

مرکز فرهنگ و معارف قرآن. ۱۳۸۱ش، دایرة المعارف قرآن کریم، ج ۳، قم: بوستان کتاب.

معرفت، محمد هادی. ۱۳۸۳ش، علوم قرآنی، چاپ پنجم، مؤسسه فرهنگی تمهید.

نقیبی، فاطمه. ۱۳۷۹ش، قرآن و علوم و معارف آن در نهج البلاغه، تهران: قدیانی.

کتاب عربی

امین، سید محسن. ۱۴۰۶ق، اعیان الشیعة، بیروت: دار التعارف للمطبوعات.

راغب اصفهانی. ۱۳۷۳ش، معجم مفردات الفاظ القرآن الکریم، تهران: المکتبه المرتضویه.

مجلسی، محمد باقر. ۱۴۰۳ق، بحار الانوار الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار، الطبعة الثالثة، بیروت:

دار احیاء التراث العربی.

مصطفوی، حسن. ۱۴۱۶ق، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، ج ۸ و ۱، تهران: وزارة الثقافة والارشاد

الاسلامی.

Bibliography

Persian References

Holy Quran, 2007. AD, translation by Seyyed Jalaeddin Mojtavavi, Tehran, Hekmat Publications.

Seyyed Razi, 2000. AD, Nahj al-Balagha, translated by Mohammad Dashti, Qom, celebrities.

Sahifeh Sajjadih, 1996. translated by Abdolmohammad Ayati, Second Edition, Tehran, Soroush.

Hosseini, Seyyed Ezzeddin, 2004. AH, A Sermon Description of Hazrat Zahra (SA), Eighth Edition, Qom, Book Bostan.

Clinique, Mohammad bin Yaghoub, Bita, Sufficient Principles, Translated by Seyyed Javad Mostafavi, Tehran, Islamic Bookstore.

Majiri, Ahmad Reza, 2006. AH, A Study on the Qajar Templar Magic (Thesis), Qom, Aysolodin.

The Center of Culture and Encyclopedia of the Qur'an, 2002. AH, Encyclopedia of the Holy Qur'an, Vol (3), Qom, Book Bostan.

Murafat, Mohammad Hadi, 2004. AH, Quranic Sciences, Fifth Edition, Tahyid Cultural Institute.

Nabiibi, Fatemeh, 2000, Quran and its Sciences and Education in Nahj al-Balagheh, Tehran, Ghadiani.

Arabic References

Amin, Sayyid Mohsen, 1986. H., A'ayan Al-Shi'a, Beirut, Dar Al-Tarab for Publications.

Ragheb Asfahani, 1994. AH, Hussain Bin Mohammed, Dictionary of the Vocabulary of the Holy Quran, Tehran, the Library of the apostate.

Majlisi, Mohammed Baqer, 1983. H., Baharalanwar, University of Daralakharba Al-Athhar, third edition, Beirut, Darahia Arab heritage.

Mustafa, Hassan, 1995. H., Investigation of the words of the Koran, Vol 1 and 8, Tehran, and visited the culture and Islamic guidance.

